

Herder, lector de Ramon Llull?

Una nota a propòsit del llibre de Ralph Häfner, *Johann Gottfried Herders Kulturentstehungstheorie*

Alexander Fidora

Universitat Autònoma de Barcelona/ICREA
Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana
alexander.fidora@icrea.cat

Recepció: 27/10/2008

No hi ha dubte que, durant els darrers anys, s'han fet avenços molt significatius en els estudis sobre Ramon Llull. Tal vegada, un dels aspectes que ha rebut menys atenció pels estudiosos de Ramon Llull, i que caldrà abordar de manera sistemàtica en el futur, és la influència del seu pensament¹.

Ara com ara, l'estudi més complet del qual disposem sobre els diferents lul·listes segueix essent la *Historia de la filosofia espanyola*, dels germans Carreras i Artau, dels anys 1939-1943, on es dona una relació bastant exhaustiva de la influència de Ramon Llull en el context europeu². Les observacions que farem a continuació no són més que una nota a peu de pàgina a aquest estudi, per tal d'afegir el nom de l'estudiós alemany Johann Gottfried Herder a la llarga llista de pensadors que van interessar-se pel filòsof mallorquí.

De fet, sobta que l'interès en Llull per part d'aquest gran erudit del segle XVIII no hagi estat comentat fins ara. Així, el primer autor que va apuntar el deute de Herder amb Llull ha estat Ralph Häfner, el qual dedica tot un capítol de la seva monografia sobre Herder, apareguda l'any 1996, a la possible influència de la definició dinàmica que Llull dona de l'home (el seu famós «Homo est animal homificans») sobre l'antropologia herderiana³. Dic «possible» perquè Häfner, adoptant un criteri prudent, no determina l'origen exacte dels paral·lelismes que assenyala.

1. Un primer pas en aquesta direcció es dona amb la base de dades de lul·listes que s'està construint a <http://orbita.bib.ub.es/llull/gentllista.asp>.
2. Joaquim i Tomàs CARRERAS I ARTAU (1939-1943), *Historia de la filosofía española: Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, 2 vols., Madrid, Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales (ed. facsímil Barcelona/Girona, Institut d'Estudis Catalans/Diputació de Girona, 2001), sobretot el volum II.
3. Ralph HÄFNER (1995), *Johann Gottfried Herders Kulturentstehungstheorie: Studien zu den Quellen und Methoden seines Geschichtsdenkens*, Hamburg, Meiner, esp. p. 29-39.

Ara bé, en aquest ordre de coses, és important fer notar que existeix tota una sèrie d'elements que ens permeten suposar que Herder efectivament tenia un cert coneixement i interès per l'obra lul·liana:

- a) Així, en almenys quatre obres seves, Herder es refereix al filòsof i teòleg mallorquí. En la primera d'aquestes, *Kritische Wälder: Oder Betrachtungen über die Wissenschaft und Kunst des Schönen*, de 1769, ho fa en un to més aviat crític. Polemitzant contra aquells qui propaguen el caràcter autosuficient de l'expressió artística, Herder introdueix l'Art lul·liana com un exemple —negatiu— d'un sistema que considera autoreferencial⁴. Una mica més tard, en canvi, durant els anys setanta, a *Vom Einfluss der Regierung auf die Wissenschaften, und der Wissenschaften auf die Regierung*, Herder parla de Lull en un context ben diferent. En aquesta obra, es refereix a Lull amb admiració, destacant-lo com una de les grans figures que, a cavall entre el món musulmà i el cristià, van portar la llum a Occident⁵. L'any 1782, ressenyant una obra de Friedrich Nicolai sobre els templaris, Herder torna a esmentar dos cops Ramon Lull⁶, i, finalment, a les seves *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, també dels anys vuitanta, el situa en una mateixa línia amb Gerbert d'Aurillac, Albert Magne, Roger Bacon i Arnau de Vilanova (com ja havia fet a *Vom Einfluss der Regierung*)⁷.
- b) A més a més, fins i tot podem reconstruir (algunes de) les fonts lul·lianes que Herder feia servir. Concretament, disposem de dues dades que ens poden orientar sobre aquesta qüestió: en primer lloc, de l'inventari de la seva biblioteca es desprèn que Herder posseïa un llibre *Raym Lullii et al.*⁸. Aquest no pot ser cap més que un exemplar de la famosa antologia *Raymundi Lulli Opera ea*

4. Johann Gottfried HERDER (1878, reimpressió Hildesheim, Olms, 1967), *Sämtliche Werke IV*, ed. Bernhard Suphan, Berlín, p. 192-193: «Denn selbst in der Poesie sind die Gleichnisse und Allegorien nicht an sich vergnügend und in der Mühe, entwickelt zu werden, Hauptzweck des Dichters, sondern —und wer weiß das nicht?—, um diesen und jenen Gedanken anschauend zu geben, lebhafter, sinnlich zu machen; nicht aber einen elenden Witz zu üben, um die Mühe der Anstrengung selbst zum Zweck zu machen —welche elende Kunst eines Lullius wäre das!».
5. Johann Gottfried HERDER (1893, reimpressió Hildesheim, Olms, 1967), *Sämtliche Werke IX*, ed. Bernhard Suphan, Berlín, p. 343: «Aus Reibungen an den Grenzen der Sarazenen sprangen die ersten Funken des Lichts; Raimundus Lullus, Arnoldus de Villa Nova, Roger Baco, kurz die größten Erfinder damaliger Zeit sind der arabischen Wissenschaften Schüler».
6. Johann Gottfried HERDER (1888, reimpressió Hildesheim, Olms, 1967), *Sämtliche Werke XV*, ed. Bernhard Suphan, Berlín, p. 65: «Wie große Titel hatten Lullus und die Scholastiker schon gebraucht», i p. 114: «Hatten Raimundus Lullius, Arnoldus de Villa Nova, ihre Geheimnisse nicht auch daher [sc. dels Templaris]?». (Es tracta d'una pregunta retòrica, Herder no defensa aquesta posició.)
7. Johann Gottfried HERDER (1909, reimpressió Hildesheim, Olms, 1967), *Sämtliche Werke XIV*, ed. Bernhard Suphan, Berlín, p. 482: «Ohne Araber wäre kein Gerbert, kein Albertus Magnus, Arnold von Villa Nova, kein Roger Baco, Raimund Lull u.a. entstanden; entweder hatten sie in Spanien von ihnen selbst oder aus ihren Schriften gelernt».
8. Aquest inventari, *Meine Bücher. den 21. Jun. [1]776*, forma part del llegat Herder de la Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, caixa XXXIV 2. Els llibres estan ordenats segons els formats; el nostre es troba a 8º: 543 f.

quae..., editada a Estrasburg per Lazarus Zetzner per primer cop l'any 1598⁹ —un volum gruixut que conté obres de Llull i de la tradició lul·liana i que va servir d'entrada al món lul·lià a molts estudiosos alemanys, entre els quals també cal comptar Leibniz. Més revelador encara que la presència d'aquest volum a la biblioteca de Herder —no cal oblidar que les *Raymundi Lulli Opera ea quae...* foren un llibre amb una difusió molt àmplia— és un segon fet, a saber, que Herder elaborés, del seu propi puny i lletra, un extracte d'una altra obra de caràcter lul·lià. Es tracta d'uns passatges de la *Historia del Reyno de Mallorca que escrivíó Vicente Mut* (Palma de Mallorca 1650), la qual conté una «Vida del Venerable Mártir Raymundo Lulio. Sentencia definitiva in favorem lullianae doctrinae». Aquest extracte es troba al seu llegat a la Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz de Berlín, a la caixa XXIII, a 118γ^v, enmig d'un conjunt de notes que fan referència, a més a més, a Roger Bacon, Arnau de Vilanova i Albert Magne¹⁰.

Tot plegat, aquestes citacions i dades confirmen la intuïció de l'estudi de Häfner: podem constatar que el gran erudit alemany Johann Gottfried Herder coneixia i s'interessava pel pensament i la causa lul·liana, el qual enfocava des d'una perspectiva on es confonia —com passà sovint a la història del lul·lisme— la crítica amb l'admiració. Per tant, no ens ha d'estranyar si al seu pensament trobem petjades de la influència lul·liana tant directa com indirecta, sigui ja en referència a l'antropologia, estudiada per Häfner, sigui en relació amb altres qüestions, com podria ser, per exemple, el llenguatge i la parla (el famós *affatus* lul·lià), un altre tema que apassionava tots dos pensadors.

9. *Raymundi Lulli Opera ea quae ad adinventam ab ipso Artem universalem*, Estrasburg, 1598 (i 1609, 1617, 1651) (reimprès com a *Raimundus Lullus, Opera. Reprint of the Strasbourg 1651 edition*. Introd. d'Anthony Bonner, Stuttgart-Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 1996).

10. Cf. Hans Dietrich IRMSCHER i Emil ADLER (1979), *Der handschriftliche Nachlass Johann Gottfried Herders: Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz. Kataloge der Handschriftenabteilung. Zweite Reihe «Nachlässe» 1*, Wiesbaden, Harrassowitz.